

Postawy wobec aborcji i niektóre ich wyznaczniki. Przegląd badań

Anna Bokszczanin*

Instytut Psychologii, Uniwersytet Opolski, Opole

ATTITUDES TOWARDS ABORTION AND SOME OF THE PREDICTORS. A REVIEW OF RECENT STUDIES

The article is a review of recent studies regarding the attitudes towards abortion. The discussion focuses on relations between these attitudes and some of the predictors such as religion and religiousness, beliefs concerning sexuality, abortion and situational variables.

Ostatnie zmiany w ustawodawstwie, które zezwalały na dokonanie sztucznego poronienia z przyczyn społecznych, a także debata nad konstytucyjnym zapisem ochrony życia potwierdzają aktualność problematyki aborcyjnej w naszym życiu społecznym.

Przegląd literatury pozwala zauważyć, iż psychologicznie (w przeciwieństwie do socjologów) stosunkowo rzadko problematykę tę podejmują (por. Bailey, 1993). Jeżeli zajmują się aborcją to raczej jej psychologicznymi konsekwencjami (np. Kornas-Biela, 1988; Major i in., 1990; Major i in., 1992; Adler i in., 1990) niż postawami ludzi wobec aborcji.

Większość prac empirycznych z tego zakresu koncentruje się wokół poszukiwania czynników, które są odpowiedzialne za różnice pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami przerywania ciąży. Z grupy testowanych w badaniach czynników demograficznych takich jak, wiek badanych osób, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie, narodowość, przynależność religijna, liczba dzieci, najbardziej konsekwentnie wykazywano korelacje postaw wobec aborcji z religią, wiekiem i wykształceniem respondentów. Katolicy są znacznie większymi przeciwnikami legalnej aborcji niż protestanci, żydzi, wyznawcy innych religii oraz niereligijni (Adebayo, 1988; Krishnan, 1992). Osoby starsze są zazwyczaj większymi zwolennikami aborcji niż osoby młodsze – poniżej 20 roku życia (CBOS, 1990; Kelley i in., 1993; Esposito, Basow, 1995). Wykształcenie jest pozytywnie związane z postawami proaborcyjnymi

(Szafran, Clagett, 1988; Krishnan, 1992). Mężczyźni mają nieznacznie bardziej proaborcyjne postawy niż kobiety (Esposito, Basow, 1995; Kelley i in., 1993; CBOS, 1990). Kobiety samotne w wieku prokreacyjnym (młodsze) są nastawione bardziej proaborcyjnie niż kobiety zamężne i starsze (Betzig, Lombardo, 1992).

Jak sugerują wyniki badań (Bryan, Freed, 1993), zmienne demograficzne wyjaśniają tylko około 10% wariacji związanej z postawami wobec aborcji, a ich wpływ (poza wyznawaną religią) jest na ogół słaby i dwuznaczny (Kelley, Evans, Headey, 1993). Pozostała, znacznie większa część wariacji kontrolowana jest przez czynniki o charakterze psychologicznym (Szafran, Clagett, 1988), z których za najważniejsze uważa się przekonania religijne badanych osób, przekonania dotyczące zasad współżycia seksualnego, wiedzę na temat aborcji (Esposito, Basow, 1995) oraz czynniki związane z konkretną sytuacją kobiety ciężarnej - zmienne sytuacyjne (Bryan, Freed, 1993; McKinney, 1989; Parsons i in., 1990).

Na istnienie hierarchii ważności wśród czynników wpływających na postawy ludzi wobec aborcji wskazują także wyniki badań Hałaczek i in. (1993, za: Ostrowska, 1994). Badania porównawcze przeprowadzone w Polsce, Szwajcarii, Niemczech i w Moskwie miały na celu poznanie postaw wobec aborcji oraz postaw prokreacyjnych w wielu płaszczyznach. Autorzy badań wyszli z założenia o doniosłości trzech grup czynników, które mogą modyfikować postawy wobec aborcji:

1. Warunków społeczno-ekonomicznych życia jednostki. Badane osoby pytano o subiektywną ocenę

* Korespondencję na temat artykułu można kierować pod adresem: Anna Bokszczanin, Instytut Psychologii, Uniwersytet Opolski, ul. Oleska 48, 45-052 Opole.

sytuacji finansowo-mieszkaniowej, miejsce zamieszkania i urodzenie, stan cywilny, płeć, zaangażowanie w pracę zawodową, wykształcenie, liczbę posiadanych dzieci, preferowany model rodziny, wielkość rodziny macierzystej, autodeklarację przynależności do opcji politycznej oraz przekonania na temat przyczyn spadku dzietności.

2. Czynniki biopsychicznych. W tej grupie czynników analizowano ocenę stanu zdrowia, przebieg ciąży i porodu, przekonanie o szkodliwości fizycznej i psychicznej aborcji, źródła wiedzy o szkodliwości aborcji, nasilenie potrzeby rodzicielstwa, motywy rodzicielstwa, satysfakcję z małżeństwa, zgodność partnerów co do liczby dzieci w rodzinie oraz motywy osobistego unikania dalszego rodzicielstwa.

3. Czynniki etyczno-religijnych. Pytano badanych o doniosłość religii we własnym życiu, częstotliwość modlitwy i uczestnictwa we mszy, utożsamianie aborcji z zabójstwem, kiedy aborcja jest dopuszczalna, ocenę stanowiska Kościoła wobec aborcji oraz roli państwa w tej dziedzinie.

Z trzech wyróżnionych przez badaczy grup czynników, najważniejsze dla deklarowanych przez osoby badane postaw wobec aborcji okazały się czynniki z grupy etyczno-religijnych. Dowodzi to, że źródłem różnic pomiędzy przeciwnikami aborcji, a jej zwolennikami jest system wartości i norm. System ten jest wynikiem określonych poglądów jednostki na świat. Wartości określają cele jakie jednostka sobie stawia, normy mówią jak należy postępować (Mądrzycki, 1996).

RELIGIA I RELIGIJNOŚĆ

CBOS (1990) badał związek pomiędzy stosunkiem młodzieży polskiej do religii, a opiniami tej młodzieży na temat aborcji. Badani deklaruowali swoją przynależność do jednej z czterech kategorii, które określały poziom religijności: a) wierzący, praktykujący; b) wierzący, niepraktykujący; c) niewierzący, praktykujący; d) niewierzący i niepraktykujący. Za dopuszczalnością przerywania ciąży opowiedziało się 24% wierzących i praktykujących, 54% wierzących i niepraktykujących, 60% niewierzących i praktykujących, oraz 77% niewierzących i niepraktykujących.

Wyniki te pokazują, że im niższy poziom religijności deklarowali badani tym większy był odsetek osób opowiadających się za dopuszczalnością przerywania ciąży. Istnienie takiej tendencji w sądach ludzi potwierdzają rezultaty uzyskane przez Krishnana (1992), który badał m.in. wpływ przynależności do grupy religijnej oraz pilności religijnej na postawy kobiet wo-

wobec aborcji. Przynależność religijna była określana poprzez deklarowanie się jako: katolik, nie-katolik lub osoba niereligijna. Pilność religijną określała deklaracja częstotliwości udziału w praktykach religijnych: około raz w roku, raz w miesiącu, raz w tygodniu. Badane osoby odpowiadały także na pytania, czy są za czy przeciw uzyskaniu legalnej aborcji przez kobietę w różnych okolicznościach. Przeprowadzone przez Krishnana analizy pokazują, iż największy odsetek wariacji wszystkich branych pod uwagę czynników kontrolowany jest przez zmienną pilność religijną. Kobiety kanadyjskie, które rzadko brały udział w praktykach religijnych, znacznie częściej niż inne wyraziły aprobatę dla legalnej aborcji. Katoliczki zdecydowanie najrzadziej aprobowaly aborcję w porównaniu z niekatoliczkami i kobietami deklaruującymi się jako niereligijne.

Adebayo (1988), w podobnych badaniach sprawdzał wpływ niektórych zmiennych demograficznych na postawy mężczyzn kanadyjskich wobec aborcji. Z uzyskanych rezultatów wynika, że religijność jest najważniejszym predyktorem postaw mężczyzn wobec aborcji, podobnie jak postaw kobiet. Autor analizował dwie miary religijności:

1. Przynależność do grupy religijnej (badani deklaruowali się jako katolicy, protestanci, wyznawcy innych religii albo niewierzący).

2. Poziom religijności (wysoki, średni, niski). Respondenci, którzy zadeklarowali się jako niewierzący byli zdecydowanie bardziej liberalni wobec aborcji niż respondenci z pozostałych trzech grup – katolicy, protestanci i należący do innych grup religijnych. Liberalizm ten przejawiał się w formie udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie o możliwość uzyskania legalnej aborcji przez kobietę (w siedmiu różnych sytuacjach). Różnica pomiędzy grupą niewierzących a pozostałymi grupami badanych mężczyzn okazała się szczególnie wysoka, gdy jako motyw przerwania ciąży podano zagrożenie zdrowia kobiety. Ponadto, mężczyźni wyznania protestanckiego byli bardziej liberalni od mężczyzn wyznania katolickiego. Więcej katolików (65%), niż protestantów (38%) wyraziło także przekonanie, że ludzkie życie zaczyna się w chwili poczęcia.

Zgodnie z oczekiwaniem, badani, którzy deklaruwali wysoki poziom religijności wyrazili najmniejsze poparcie dla uzyskania legalnej aborcji przez kobietę, w porównaniu z pozostałymi grupami badawczymi.

Interesujących doniesień w tej dziedzinie dostarczają także wyniki badań australijskich socjologów Kelleya i in. (1993), którzy skupili się na określeniu głównych predyktorów postaw osób przeciwnych aborcji. Korzystając z danych uzyskanych w badaniach opinii publicznej w Australii w 1984 roku wykona-

nych na reprezentatywnej próbie 3012 dorosłych osób, Kelley i in. Wykonali metodą regresji wielokrotnej analizę statystyczną czterech uwzględnionych w badaniu czynników. Uzyskane rezultaty dowiodły, iż najważniejszym źródłem opozycji wobec aborcji są przekonania moralne ludzi związane z wiarą w Boga. Natężenie wiary w Boga mierzone było za pomocą skal określających stopień pewności badanych co do: istnienia Boga, istnienia życia po śmierci oraz wiary w piekło i niebo. Drugi wyróżniony czynnik, także związany z religijnością, określał stopień podporządkowania się autorytetowi Kościoła Katolickiego. Miara tego czynnika było określenie częstotliwości udziału w uroczystościach kościelnych oraz edukacja religijna. Wyniki pokazały, iż wpływ tej zmiennej był znacznie słabszy niż przekonania związane z wiarą w Boga.

Stopień religijności badanych osób był znaczącym predyktorem postaw wobec aborcji we wszystkich przeprowadzonych studiach. Im wyższy stopień religijności deklarowali badani tym bardziej antyaborcyjne były ich postawy. Wyjaśnienia związku postaw wobec aborcji z wyznawaną religią Cochran i in. (1996) doszukują się w procesach identyfikacji z grupą religijną do której jednostka aktualnie należy. Jak sugerują wyniki ich badań, grupa religijna, do której jednostka aktualnie należy posiada charakter grupy odniesienia się sądów na temat aborcji. Badacze ci podkreślają równocześnie, że zrozumienie wpływu religii na postawy ludzi wobec aborcji jest niekompletne (Cochran i in., 1996; Emerson, 1996) a proces, przez który związek ten zachodzi nie jest znany.

Dalsze badania związane z wpływem religii na postawy wobec aborcji należałoby poświęcić testowaniu wielowymiarowej zmiennej jaką jest pogląd jednostki na świat (Emerson, 1996).

PRZEKONANIA ZWIĄZANE Z SEKSUALNOŚCIĄ

W badaniach nad postawami wobec aborcji ważne miejsce przypisuje się przekonaniom ludzi dotyczącym seksualności.

Z badań Kelleya i in. (1993) wynika, że przeciwnicy aborcji w dużej mierze byli także przeciwnikami seksu przedmałżeńskiego, seksu bez miłości oraz przypadkowych kontaktów seksualnych.

Silny wpływ przekonań związanych z seksualnością (sex role) na prawne przyzwolenie aborcji stwierdzono także, w cytowanych już wcześniej badaniach dotyczących postaw kanadyjskich kobiet wobec aborcji (Kirshanan, 1992). Kobiety o wyższym wskaźniku liberalizmu wobec życia seksualnego znacząco częściej skłonne były przyzwalać na prawne usankcjonowa-

nie aborcji niż kobiety o niskim wskaźniku liberalizmu. Zmienna ta miała duży wpływ na aprobatę aborcji szczególnie wtedy, gdy podawano społeczne motywy aborcji tj. samotność kobiety i problemy finansowe.

Także amerykańskie badaczki, Bryan i Freed (1993) poddały analizie związki jakie zachodzą pomiędzy postawami wobec aborcji i postawami wobec seksualności. Badaniami objęto 150 studentów jednego z Bostonskich Uniwersytetów – 80 kobiet i 70 mężczyzn. Większość badanych – 70% było katolikami, 18% stanowili protestanci, a tylko 4% określiło się jako niewierzący (ateiści/agnostycy). Na uwagę zasługuje fakt, że 95% badanych uważało, iż kobieta powinna mieć możliwość przerwania ciąży, legalnie lub nielegalnie. Ponadto: – 92% badanych wyrażało przekonanie, że w szkołach należy prowadzić edukację seksualną, – 92% badanych akceptowało utrzymywanie kontaktów seksualnych jeżeli oboje partnerzy godzą się na to, – 85% badanych uważało, iż kobieta, która przerwała ciążę może być dobrą matką i żoną oraz wieść szczęśliwe życie, – 85% badanych uważało także, że uprawianie seksu dla przyjemności jest tak samo ważne jak seks dla prokreacji.

Postawy studentów wobec aborcji określano na podstawie odpowiedzi uzyskanych z kwestionariusza zawierającego 43 powody dokonania przez kobietę aborcji. Badanych pytano, czy kobieta powinna mieć prawo do legalnej aborcji z każdego z tych powodów. Studenci zostali zakwalifikowani do dwóch grup: antyaborcyjnej jeżeli akceptowali aborcję w granicach od 0 do 10 wymienionych powodów, oraz proaborcyjnej, która charakteryzowała badanych akceptujących aborcję od 11 do 43 powodów. Z uzyskanych różnic pomiędzy obydwoma grupami badanych wynikało, że studenci nastawieni antyaborcyjnie wyrażali mniejsze poparcie dla zachowań seksualnych niż studenci nastawieni proaborcyjnie. Przejawiało się to w bardziej negatywnym stosunku do seksu przedmałżeńskiego, oraz w bardziej negatywnej ocenie moralnej seksu dla przyjemności.

Wyniki przedstawionych powyżej studiów (Kelley i in., 1993; Krishnana, 1992; Bryan i Freed, 1993) zgodnie pokazują, że przekonania wobec seksualności przeciwników aborcji są mniej liberalne niż przekonania zwolenników aborcji.

W opinii badaczy tego problemu (np. DeLamater, MacGorquodale, 1979; McKinney, 1989) przekonania ludzi na temat seksualności są związane ze skryptową reprezentacją zachowań seksualnych, która stanowi kodeks postępowania i oceniania innych ludzi. Geneza skryptów seksualnych jest nierozzerwalnie związana z procesem socjalizacji jednostki, jej wzorców i doświadczeń.

WIEDZA

Wiedza jednostki jest jednym z czynników determinujących jej postawy. Jakość tych postaw zależy nie tylko od zakresu posiadanej wiedzy ale i od jej rodzaju – od tego czy jest to wiedza religijna, techniczna, humanistyczna, filozoficzna czy przyrodnicza (Mądrzycki, 1997).

W zakresie prac empirycznych przeprowadzonych na temat postaw wobec przerywania ciąży, pewną nowością wydają się badania, w których sprawdzano w jaki sposób wiedza o aborcji wpływa na postawy ludzi wobec tego czynu. Amerykańskie badaczki Esposito i Basow (1995) sądziły, że podobnie jak w przypadku badań na temat gwałtów i AIDS, gdzie bardziej dokładna i trafna wiedza na temat tych zagadnień wpływała na większą empatię i zrozumienie dla poszkodowanych, także bardziej dokładna wiedza o aborcji będzie predyktorem bardziej pozytywnych postaw wobec aborcji. Oczekiwano, że wyższy poziom wiedzy na temat sztucznych poronień będzie związany z większą empatią wobec kobiet, które chcą przerwać ciążę.

Studenci, którzy brali udział w badaniu, najpierw wypełniali test dotyczący wiedzy o aborcji, następnie kwestionariusz postaw wobec aborcji oraz określali swój poziom religijności, przynależność do grupy religijnej, wiek i płeć. Do pomiaru wiedzy badaczki skonstruowały test, który zawierał 26 pytań na temat niektórych legalnych i psychologicznych aspektów aborcji, a także znajomości procedur aborcyjnych. Test został zbudowany na podstawie doniesień naukowych z różnych źródeł.

Analizie poddano odpowiedzi dwóch grup badanych osób, które udzieliły odpowiedzi zdecydowanie popierających aborcję i zdecydowanie sprzeciwiających się aborcji. Uzyskane wyniki dowiodły, że najsilniejszym predyktorem postaw wobec aborcji był poziom religijności badanych osób, następnie w kolejności - przynależność do grupy religijnej, wiek badanych i wiedza na temat aborcji. Płeć respondentów okazała się nieistotna statystycznie.

Osoby badane, które udzieliły więcej poprawnych odpowiedzi w teście wiedzy o aborcji miały także istotnie bardziej proaborcyjne postawy niż osoby, które udzieliły mniej poprawnych odpowiedzi. Rezultat ten potwierdził oczekiwania, jednakże Esposito i Basow zdają się być świadome ograniczonych możliwości generalizowania wyników tego badania ze względu na wąski przedział wiekowy i wykształcenia badanych (studenci colleg'u), oraz niedostatki związane z budową testu do badania wiedzy. W teście zabrakło pytań związanych z wiedzą na temat rozwoju i ochrony płodu ludzkiego, która jak można sądzić, jest lepiej zna-

na przeciwnikom aborcji. Test zawierał głównie informacje dotyczące legalnych aspektów aborcji (amerykańskie prawo zezwala na legalną aborcję i jest nastawione na obronę praw kobiety) oraz informacje statystyczne, z których wynika między innymi, że większość kobiet nie odczuwa poważniejszych cierpień emocjonalnych kilka tygodni po zabiegu przerywania ciąży.

Jak wiadomo wiedza taka jest zgodna z postawami zwolenników aborcji, a więc można przewidywać wystąpienie mechanizmu empatii i współczucia dla kobiety, która decyduje się na aborcję ze względu na różne życiowe trudności, ale głównie u osób, które miały wcześniej ukształtowane postawy proaborcyjne. Zgodna z postawami przeciwników aborcji byłaby prawdopodobnie wiedza dotycząca rozwoju i ochrony płodu ludzkiego. Wydaje się, że postawy są kształtowane na bazie współczucia i empatii dla nienarodzonego dziecka (por. Esposito, Basow, op. cit.).

Z badań z zakresu poznania społecznego (Fiske, Taylor, 1984) dotyczących formowania i zmiany postaw wynika, że ludzie o silnie ukształtowanych postawach mają tendencje do selektywnego odbioru i pamiętania informacji niezgodnych. Tak więc, osoby nastawione proaborcyjnie mogą w większym stopniu dostrzegać i pamiętać informacje popierające swoje stanowisko, natomiast osoby nastawione antyaborcyjnie będą dostrzegać i pamiętać inne informacje zgodne ze swoją postawą.

CZYNNIKI SYTUACYJNE

W wielu studiach na temat aborcji, za ważną zmienną niezależną uznano czynniki związane z sytuacją (okoliczności, powody), w której dochodzi do podjęcia decyzji przez kobietę (Granberg, Granberg, 1980; Krishnan, 1992; Adehayo, 1988; Szafran, Clagett, 1988). Wpływ czynników sytuacyjnych na postawy ludzi wobec aborcji został także potwierdzony w badaniach dotyczących percepcji osób (Weidner, Griffitt, 1984; Allgeier i inn., 1979; 1982; Vaz i Kanekar, 1992; Barnecka i in., 1993; Bokszczanin, 1997).

Najczęściej przyjmowany przez badaczy jest podział na powody „silne” (*hard*) i powody „słabe” (*soft*). „Silne” powody aborcji to: ciąża jako wynik gwałtu, ciąża zagrażająca zdrowiu i życiu kobiety, defekty genetyczne płodu. Powody „słabe”, zwane też społecznymi to: trudności ekonomiczne, samotność kobiety, jej niechęć do zawarcia związku małżeńskiego z ojcem dziecka oraz sytuacja gdy kobieta jest zamężna, ale nie chce mieć więcej dzieci. Diagnozowanie postaw respondentów wobec aborcji zazwyczaj odbywa się poprzez zada-

wanie zestawu pytań (od czterech do kilkudziesięciu dotyczących sytuacji, w których znalazła się kobieta ciężarna) zawierającego zarówno powody „słabe” jak i „silne”. O ile „silne” powody aborcji są w opinii publicznej uznane za zdecydowanie usprawiedliwiające aborcję, o tyle społeczne powody wywołują mieszane uczucia badanych. W Polsce proporcje osób za i przeciw są wyrównane gdy kobieta znajduje się w trudnej sytuacji materialnej (CBOS, 1992).

Badacze zdają się przyjmować za oczywiste większą akceptację aborcji wynikłą z powodów „silnych” niż „słabych” nie starając się nawet wyjaśnić tego fenomenu. „Silne” powody aborcji – gwałt, zagrożenie zdrowia matki oraz defekt dziecka zdają się mieć charakter przyczyn spostrzeganych jako znacznie bardziej przypadkowych, zewnętrznych i niekontrolowanych niż „słabe” powody aborcji takie, jak np. bieda. Teoria atrybucji B. Weinera (1985) zakłada, że przypisywanie innym odpowiedzialności moralnej za ich działania i skutki tych działań jest zależne od spostrzeganej pozycji przyczyny tego działania na wymiarze kontrolowalności – niekontrolowalności.

Jednostce przypisuje się istotnie większą odpowiedzialność za niepowodzenie spowodowane przyczynami kontrolowanymi (np. brak wysiłku), niż takie samo niepowodzenie spowodowane czynnikami niekontrolowanymi (np. wrodzone upośledzenie) (por. Szmajke, 1994).

Cook i in. (1992) uważają, iż w rozważaniach na temat postaw wobec aborcji należy uwzględnić trzy kategorie osób wyrażających swoją opinię na temat aborcji. „Pro-choice” to grupa zwolenników aborcji, „pro-life” to przeciwnicy aborcji, trzecia grupa to „sytuacjonaliści”. Głównym kryterium postawy „sytuacjonalistów” wobec aborcji jest konkretna sytuacja, powód z jakiego dochodzi do przerwania ciąży.

Przekonania ludzi na temat powodów, które mogą usprawiedliwić aborcję (jeśli w ogóle jest to możliwe) są zasadniczym czynnikiem dzielącym społeczeństwo amerykańskie w debatach na temat sztucznego poronienia. Zdaniem badaczy (Smetana, Adler, 1980; Parsons i in., 1990) przekonania te tworzą continuum, którego krańce opisane są przez dwie wyraźnie różne filozofie. Z jednej strony aborcja jest spostrzegana w kategoriach moralnych (moral terms), z drugiej w kategoriach osobistych (personal terms). Pierwsze stanowisko opiera się na trzech głównych założeniach: zarodek jest ludzkim życiem, aborcja jest równa morderstwu, o życiu i śmierci ma prawo decydować tylko Bóg. Dla osób, które popierają to stanowisko - ludzkie życie zaczyna się w chwili poczęcia. Drugie stanowisko głosi, iż zarodek jest rozszerzeniem matki, życie zaczyna się w chwili urodzenia, a decyzja o aborcji

należy do podstawowych praw kobiet. Pomiedzy tymi skrajnymi opcjami znajdują się postawy ludzi, którzy zajmują stanowiska pośrednie. O tym, że takich ludzi jest zdecydowanie więcej niż zajmujących skrajne pozycje świadczą zarówno wyniki badań polskich CBOS (1992) jak i amerykańskich (McKinney, 1989).

UWAGI KOŃCOWE

Powyższy przegląd wskazuje na niedostatki w psychologicznej interpretacji wpływu czynników determinujących postawy ludzi wobec aborcji. Tak więc, struktura postaw wobec aborcji, która wyłania się z badań empirycznych ma również bardziej socjologiczny niż psychologiczny charakter, chociaż badacze są zgodni, że największą część wariacji związana jest ze sferą przekonań jednostki (Bryan, Freed, 1993). Zauważalna jest także pewna nierównowaga, która polega na większej koncentracji badaczy w poszukiwaniu istotnych korelatów postaw wobec aborcji niż prowadzeniu rozważań teoretycznych (Emerson, 1996).

Istotna wydaje się również kwestia diagnozowania postaw wobec aborcji. Badacze zazwyczaj pytają respondentów o to czy aborcja powinna być prawnie dozwolona w różnych sytuacjach w jakich znalazła się kobieta ciężarna (np. Adebayo, 1988), albo czy badany akceptuje przerwanie ciąży w pewnych szczególnych sytuacjach (Vaz, Kanekar, 1992; Moore, Stief, 1991). Wydaje się, że pierwsze z pytań ma charakter bardziej ogólny, drugie dotyczy w większym stopniu szczegółowych przekonań badanego. Rozróżnienie to jest ważne (por. Esposito, Basow, 1995) ze względu na często ambiwalentny (dwuznaczny) stosunek ludzi do aborcji. Osoby, które charakteryzuje ambiwalencja przekonań prezentują zazwyczaj postawę generalnie akceptującą legalną aborcję i jednocześnie mają szereg zastrzeżeń co do moralnych aspektów tej decyzji (Scott, 1989).

Przejawem ambiwalencji może być także brak konsekwencji w sądach badanych osób, ogólna akceptacja aborcji oraz nieakceptowanie dokonywania sztucznych poronień w niektórych sytuacjach np. powyżej drugiego i trzeciego trymestru ciąży (Bryan, Freed, 1993).

Wśród propozycji dotyczących prowadzenia dalszych badań w obrębie problematyki postaw wobec aborcji interesujący wydaje się pomijany dotychczas wątek zgodności opinii ludzi na temat aborcji z ich zachowaniem (Krishnan, 1992), oraz problem możliwości zmiany postaw (Esposito, Basow, 1995; Emerson, 1996).

LITERATURA

- Adebayo, A. (1988). Male attitudes toward abortion: an analysis of urban survey data. Edmonton Area series report. 61.
- Adler, N., David, H., Major, B., Roth, S., Russo, N., Wyatt, G. (1990). Psychological responses to abortion. *Science*, 248, 41-44.
- Allgeier, A.R., Allgeier, A.R., Rywick, T. (1979). Abortion: reward for conscientious contraceptive use? *Journal of sex research*, 15, 64-75.
- Allgeier, A.R., Allgeier, A.R., Rywick, T. (1982). Responses to requests for abortion: the influence of guilt and knowledge. *Journal of Applied Social Psychology*, 12, 281-291.
- Bailey, W.T. (1993). College students' attitudes toward Abortion. *Journal of Social Behavior and personality*, 8, (4), 748-756.
- Barnecka, M., Bokszczanin, A., Dzwonkowska, I. (1993). Społeczna percepcja osób decydujących się na aborcję. *Przebieg Psychologiczny*, XXXVI, 3, 353-362.
- Betzig, L., Lombardo, L.H. (1992). Who's pro-choice and why. *Ethnology and Sociobiology*, 13, 49-71.
- Bokszczanin, A. (1997). Społeczna percepcja osób zaangażowanych w decyzje o aborcji. Niepublikowana rozprawa doktorska.
- Bryan, J.W., Freed, F.W. (1993). Abortion research: attitudes, sexual behavior and problems in a community college population. *Journal of Youth and Adolescence*, 22, 1, 1-22.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. (1990). Opinia publiczna o przerywaniu ciąży. Biuletyn, 90-95.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. (1992). Opinia społeczna o przerywaniu ciąży. Referendum za czy przeciw. Biuletyn, 93-107.
- Cochran, J.K., Chamlin, M.B., Beeghley, L., Harnden, A., Blackwell, B.S. (1996). Religious stability, endogamy, and the effects of personal religiosity on attitudes toward abortion. *Sociology of Religion*, 57, 3, 291-309.
- Cook, E.A., Jelen, T.G., Wilcox, C. (1979). Between two absolutes. Boulder, Colo.: Westview.
- DeLamater, J., McCorquodale, P. (1992). *Premarital Sexuality: Attitudes, relationships, behavior*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Emerson, M.O. (1996). Through tinted glasses: religion, worldviews, and abortion attitudes. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35, 1, 41-55.
- Esposito, C.L., Basow, S.A. (1995). College students' attitudes toward abortion: the role of knowledge and demographic variables. *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 22, 1996-2017.
- Fiske, S.T., Taylor, S.E. (1984). *Social Cognition*. New York, Ny: Random House.
- Granberg, D., Granberg, B. (1980). Abortion attitudes 1965-1980: Trends and determinants. *Family Planning Perspectives*, 12, 250-261.
- Kelley, J., Evans, M.D.R., Headey, B. (1993). Moral reasoning and political conflict: the abortion controversy. *British Journal of Sociology*, 44, 589-612.
- Kornas-Biela, D. (1988). Psychologiczne uwarunkowania i konsekwencje sztucznego przerywania ciąży. *Przebieg Psychologiczny*, XXXI, 2, 467-487.
- Krishnan, V. (1992). Abortion in Canada: religious and ideological dimensions of women's attitudes. *Social Biology*, 38, 3-4, 249-257.
- Mańczycki, T. (1977). *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Mańczycki, T. (1996). *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Major, B., Cozarelli, C., Sciacchitano, A.M., Cooper, M.L., Testa, M. (1990). Perceived social support, self-efficacy and adjustment to abortion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 3, 452-463.
- Major, B., Cozarelli, C., Testa, M. (1992). Male partner's appraisals of desired pregnancy and abortion: implications for women's adjustment to abortion. *Journal of Applied Social Psychology*, 22, 8, 599-614.
- McKinney, J.K. (1989). Social factors in contraceptive and abortion attitudes and behaviors, [in:] McKinney, K., Sprecher, S. (Eds.), *Human Sexuality: The societal and interpersonal context*, Norwood, 10, 239-263, Publishing Corp.
- Moore, K.A., Stief, T.M. (1991). Changes in marriage and fertility behaviour. *Youth and Society*, 22, 362-386.
- Ostrowska, K. (1994). Aborcja - niektóre problemy psychologiczne. *Nowiny Psychologiczne*, 1, 30-44.
- Parsons, N.K., Richards, H.C., Kanter, G.D.P. (1990). Validation of a scale to measure reasoning about abortion. *Journal of Counseling Psychology*, 37, 1, 107-112.
- Scott, J. (1989). Conflicting beliefs about abortion: legal approval and moral doubts. *Social Psychology Quarterly*, 52, 4, 319-326.
- Smetana, J., Adler, N. (1980). Fishbein's Value x Expectancy model: An examination of some assumptions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 6, 89-96.
- Szafran, R.F., Clagett, A.F. (1988). Variable predictors of attitudes toward the legalization of abortion. *Social Indicators Research*, 20, 271-290.
- Szmajke, A. (1994). Poznawcze i motywacyjno-emocjonalne modyfikatory procesu atrybucji. Studium empiryczne, [w:] Doliński, D. (Red.), *Orientacje defensywne, emocje - przekonania - zachowania. Studia i Monografie*, 213, WSP w Opolu.
- Vaz, L., Kanekar, S. (1992). Indian college students attitudes toward abortion in different context. *Journal of Applied Social Psychology*, vol. 22, 7, 567-582.
- Weidner, G., Griffitt, W. (1984). Abortion as a stigma: in the eyes of the beholder. *Journal of Research in Personality*, 18, 359-371.
- Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92, 4, 548-573.